

KOMUNITARYZM CZY LIBERALIZM W EDUKACJI FIZYCZNEJ?

Polska pedagogika, w tym także pedagogika kultury fizycznej, teoria i praktyka wychowania fizycznego wpisały się w liczne światowe nurty i kierunki pedagogiczne, zwłaszcza pedagogikę kultury, pedagogikę humanistyczną oraz ruch tzw. Nowego Wychowania. Ruch ten „Łączył w sobie na zasadzie jedności w różnorodności trzy główne nurty pedagogiczne, takie jak naturalizm, socjologizm, kulturalizm i skupiał przedstawicieli różnych koncepcji pod wspólnym sztandarem «szkoły na miarę dziecka», aktywnej, wychowującej do «życia i przez życie»”¹. Ten wielki ruch humanistycznego myślenia i działania wychowawczego ma na celu zapewnienie dziecku „jego niezbywalnych praw do pełnego indywidualnego rozwoju wychowawczego”². A to może odbywać się wyłącznie w drodze indywidualnego, a nade wszystko podmiotowego podejścia do dziecka z uwzględnieniem jego potrzeb, zainteresowań, swobody i twórczej aktywności. Edukację fizyczną łączy z Nowym Wychowaniem humanistyczne i antropologiczne ujmowanie procesu wychowania. „Humanizacja procesu wychowania fizycznego – pisał Demel polega na «uczłowieczeniu ciała», dostosowaniu go do norm społecznych”³. Albowiem ciało i zdrowie człowieka nie są kategoriami wyłącznie biologicznymi, ale są także kategoriami kulturowymi. Osiński podkreśla, iż „Humanizacja wymaga przewyciężenia, pokutującej od czasów średniowiecznych tradycyjnej gradacji wartości eksponującej ducha i upośledzającej ciało”⁴. Pawłucki podaje, iż: „W europejskim humanizmie od dawna wiadomo, że na swojej

¹ J. Gajda (2006), *Pedagogika kultury w zarysie*, Kraków: 190.

² S. Wołoszyn (1998), *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*, Kielce: 124.

³ M. Demel (1973), *Szkice krytyczne o kulturze fizycznej*, Warszawa: 40.

⁴ W. Osiński (2002), *Zarys teorii wychowania fizycznego*, Poznań: 169.

drodze przez życie człowiek może uzyskać najwyższą godność bezpośrednio – jeśli można tak powiedzieć – dzięki ciału. Pod warunkiem wszakże, że w swojej cielesnej podmiotowości czynu sportowego afirmuje on jednocześnie wartości moralnego dobra, a w szczególności uczciwości i sprawiedliwości”⁵. Ciało jest również nośnikiem wartości pozacielesnych. Człowiek wchodzi bowiem w kulturę określonej wspólnoty, uspołecznia się, także za pośrednictwem ruchu fizycznego. „Tworzy się wtedy – podkreśla Zuchora – obraz samego siebie na podstawie własnych dokonań, a ponieważ trafiają one zawsze na punkt życia społecznego, obraz ów bywa kształtowany przez oceny innych. Na tym tle w całym systemie edukacyjnym jest stopniowo przełamywana etyka wzorów, a wprowadzana w to miejsce etyka autentyczności. W tym wyraża się niezwykła rola boiska sportowego jako miejsca, gdzie w klimacie wysokiego napięcia emocjonalnego młodzież zdaje swój egzamin dojrzałości moralnej”⁶.

W gruncie rzeczy chodzi o zmianę postaw i ukierunkowanie ich na emocjonalne potrzeby przeżywania cielesności. To w edukacji fizycznej przełamują się dwie natury człowieka, biologiczna i kulturowa, a dopełnieniem jest społeczność ludzka. „Kultura nie mogłaby powstać, jako produkt rozumnego mózgu jednostki, bez potrzeby współdziałania z innymi ludźmi. Przykładem jest fakt, że mowa artykułowana nie ukształtuje się u człowieka bez kontaktu z innymi ludźmi”⁷. Edukacja fizyczna zorientowana humanistycznie wpisuje się w nurt Nowego Wychowania akceptowaniem nowoczesnej idei wykształcenia ogólnego. Idea ta „W Nowym Wychowaniu otrzymała nowoczesny sens – przestała oznaczać ogólność wiedzy, a stała się wyznacznikiem pełni i harmonii rozwoju osobowości”⁸. Ta zasada integracji biologicznej, psychicznej i duchowej w traktowaniu człowieka jest dla edukacji fizycznej typowa, to właśnie w kulturze fizycznej, jak nigdzie indziej, w stopniu najwyższym ma ona szanse istnienia i umacniania się⁹. W szkolnym wychowaniu fizycznym jako podstawowym elemencie kultury fizycznej funkcjonują dwie koncepcje ukierunkowane na rozwój indywidualny oraz budowanie wspólnot. Pierwsza wpisuje się w nurt społeczny liberalizmu, druga komunitaryzmu. Bodźcem inspirującym mnie do podjęcia problemu czy komunitaryzm czy liberalizm dominuje w edukacji fizycznej była inicjatywa prof. Dziubińskiego, który zaprosił mnie do redagowanej monografii i sympozjum naukowego nt.

⁵ A. Pawłucki (1994), *Rozważania o wychowaniu*, Gdańsk: 102.

⁶ K. Zuchora (2016), *Dialogi olimpijskie*, Warszawa: 249.

⁷ N. Wolański (2008), *Manifest biokultury*, „Kultura Fizyczna”, 1-2: 22-25.

⁸ S. Sztobryn (2004), *Pedagogika Nowego Wychowania*. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski [red.], *Pedagogika 1. Podręcznik akademicki*, Warszawa: 278-292.

⁹ J. Nowocień (2013), *Studium o pedagogice kultury fizycznej*, Warszawa.

Kultura fizyczna a komunitaryzm i liberalizm. Czy w edukacji fizycznej jest więcej liberalizmu czy komunitaryzmu? Poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie uczyniono celem niniejszego opracowania.

Istota edukacji fizycznej i jej specyfika

Podstawą edukacji fizycznej jest ruch ludzkiego ciała. Stanowi on zasadniczy stosunek człowieka do otaczającego świata. Przez aktywność ruchową, różnorodność wykonywanych ruchów jednostka ludzka określa swoje miejsce w środowisku przyrodniczym, społecznym, kulturowym. Wyraża swoją tożsamość. Czynności ruchowe w różnym zakresie i różnych formach towarzyszą człowiekowi przez całe życie. Decydują o jego rozwoju, dobrym, sprawnym funkcjonowaniu, opóźniają i łagodzą skutki starzenia się. Aktywność ruchowa jest naturalną właściwością człowieka. Pewnie dlatego nierzadko bywa przez człowieka jakby niedostrzegana i niedoceniana. Przez ludzi światłych bywa traktowana jak lekarstwo. Wszak pamiętać należy, iż nawet najlepszy lek użyty niewłaściwie, np. w nadmiarze nie tylko dobrze nie służy organizmowi, ale wręcz mu szkodzi. Tak jest również w przypadku ruchu. Powinien być realizowany z odpowiednią częstotliwością, intensywnością w stosownej objętości. Spełniając te warunki ruch jest skuteczny, zaspokaja obiektywną potrzebę biologiczną, która dotyczy młodych i starych, kobiet i mężczyzn, wszystkich grup społecznych i wszystkich zawodów. Z powyższego wynika, że człowiekowi potrzebna jest wiedza i umiejętności korzystania z aktywności ruchowej. Wszystko to można zdobyć w procesie edukacji fizycznej, w której spontaniczna aktywność ruchowa przemienia się w działalność świadomą i celową.

Termin edukacja fizyczna pojawił się w Polsce w XVIII wieku. Użyli go autorzy Komisji Edukacji Narodowej. W *Ustawach Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane (1783)*, rozdział XXV zawierający najcenniejsze myśli o walorach i znaczeniu wychowania w rozwoju człowieka zatytułowany był *Edukacja fizyczna*¹⁰. Autorstwo tego rozdziału przypisywane jest Piramowiczowi (1735-1801). Łączył on ćwiczenia fizyczne z kształceniem umysłowym i moralnym podkreślając jednocześnie przydatność człowieka zdrowego i silnego do pracy oraz służby wojskowej. Profesor Suchodolski określił powyższe Ustawy jako „Wielki kodeks nowoczesnego systemu oświatowego”. Komisja globalny program ćwiczeń fizycznych umiejscowiła w ogólnym procesie wychowawczym. Ustaliła zadania szkoły i rodziców w zakresie edukacji fizycznej, którą postawiła

¹⁰ *Edukacja fizyczna. Wybór źródeł (1954)*, Wrocław.

na równi z edukacją moralną i umysłową. Tak zorganizowana edukacja miała stworzyć człowieka i obywatela. Wynika to z zapisu: „Tak nierozdzielny idąc związek edukacja moralna z edukacją fizyczną będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, ojczyźnie dobrego obywatela”. Ustawy Komisji Edukacji Narodowej nadały edukacji fizycznej wysoką rangę w ówczesnej szkole, a także wychowaniu w rodzinie. Zorganizowana była w formie ćwiczeń, gier i zabaw, stanowiła, mówiąc dzisiejszym językiem, rekreację ruchową. Realizowana była na otwartej przestrzeni w dni wolne od zajęć lekcyjnych. Formy aktywności ustalały szkoły wg własnych możliwości, potrzeb i pory roku. Ówczesna edukacja fizyczna, choć nadawano jej charakter obligatoryjny, nie była przedmiotem szkolnego nauczania. Wynikała z naturalnego pędu młodzieży do wyzycia się fizycznego. Istotę, ważność i pozycję edukacji fizycznej w szkołach podkreślają wskazania Ustaw: „kiedy już rodzice do szkół publicznych dzieci oddadzą, rektorowie, prefekci i nauczyciele za jedną z istotnych powinności mieć sobie będą nieprzerwanie z edukacją moralną łączyć edukację fizyczną”. Fakt włączenia edukacji fizycznej jako ważnego czynnika wychowawczego zdecydował o tym, iż edukacja fizyczna określana w kolejnych latach wychowaniem fizycznym wpisała się w rozwój pedagogiki i nauk o wychowaniu. Edukacja fizyczna podlegała wpływom europejskich i światowych nurtów, trendów i kierunków w pedagogice i naukach społecznych. W edukacji fizycznej dominował mający swe korzenie w XVII wieku komunitaryzm.

Nadana przez Komisję Edukacji Narodowej wysoka ranga edukacji fizycznej uczyniła ją kategorią stricte pedagogiczną. Koncepcja pedagogiczna traktuje edukację fizyczną jako doraźne uprawianie ciała w postaci rozwoju sprawności fizycznej wraz z kształtowaniem postaw społecznych. Koncepcja pedagogiczna zręcznie godzi naturę z kulturą, tworzy niezbędne warunki do aktywności fizycznej przez całe życie. Zawiera w sobie kształcenie i wychowanie. Ćwiczenia fizyczne są źródłem emocji i obejmują zarówno sferę cielesną, jak i intelektualną, a także duchową. Wpływają pozytywnie nie tylko na chwilowy nastrój, samopoczucie, kształtują człowieka, formują osobowość. Aktywność fizyczna sprawia, iż ciało człowieka staje się głównym źródłem poczucia własnej wartości. Chroni go przed tendencją do odrębnego traktowania ciała i sfery duchowej. Człowiek powinien mieć zapewniony wielostronny wpływ na wzbogacanie zdrowia, sprawności fizycznej i emocjonalnej; w zakresie wrażliwości na piękno, rozwój uczuć wyższych oraz umiejętności przewycięzania gniewu, zazdrości, nienawiści, lęków, depresji w wyniku opanowania samokontroli w sferze intelektualnej; w zakresie umiejętności racjonalnego przyswajania wiedzy, zdolności do krytycznego myślenia, prowadzenia dyskusji i polemiki, rozwijania woli, pokonywania trudności,

niepoddawania się zniechęceniu i frustracji, refleksyjnego stosunku do praw człowieka oraz do idei najwyższych: prawdy, dobra, honoru i godności.

Komunitaryzm i liberalizm w szkolnym wychowaniu fizycznym

Wprowadzona do szkół przez KEN edukacja fizyczna stała się w latach kolejnych przedmiotem nauczania pod nazwą *wychowanie fizyczne*. Jego rozwój odbywał się w Polsce pod wpływem przedstawiciela francuskiego oświecenia Jana Jakuba Rousseau (1712-1778). Ten wybitny filozof, pisarz i myśliciel wskazał jako podstawowe wartości w społecznych relacjach: równość i sprawiedliwość. Wartości owe uznawał za prawa przynależne każdemu człowiekowi. Dał początek filozofii wolności i równości praw każdej jednostki ludzkiej. Opowiadał się za nieskrępowanym rozwojem możliwości i uzdolnień danych przez naturę. Zatem wychowanie powinno odbywać się w zgodzie z naturą. Pod wpływem pedagogicznych poglądów Rousseau kształtowała się w polskim oświeceniu nowa dewiza pedagogiczna: rozwój ciała – umysłu – charakteru – duszy. Dewizę tą rozwinął i szeroko omówił Jędrzej Śniadecki (1768-1838) w dziele pt. *O fizycznym wychowaniu dzieci* (1840). Pisał: „Kształcić człowieka tak, ażeby wszystkie części jego ciała były foremne i mocne, wszystkie zmysły doskonałe, wszystkie władze cielesne zupełne, jest to go wychowywać tylko fizycznie. Kształcić zaś jego umysł i serce bez względu na przymioty ciała (tak pospolicie mówimy) – jest to wychowywać go tylko moralnie. Właściwie mówiąc, ponieważ człowiek ani nie jest machiną, ani czystym duchem, ponieważ żaden nie żyje na pustyni, a zatem tylko dla siebie – każde wychowanie powinno być jednym i drugim”¹¹. W myśl powyższej tezy doskonałym mógł się nazwać tylko ten, „kto w czerstwym i kształtnym ciele czyste nosi serce i niepokalaną ma duszę, kto ma zdolności społeczeństwu, w którym żyje, przydatne”¹². Teza o jedności psychofizycznej natury człowieka i o roli środowiska przyrodniczego w całościowym jego rozwoju była przejawem liberalizmu edukacyjnego. To naturalne wychowanie ograniczało rolę wychowawcy do stwarzania sytuacji sprzyjających zdobywaniu przez wychowanka wrażeń i doświadczeń. Istotą wychowania stawał się rozwój potencjału tkwiącego w psychice jednostki w zgodzie z naturą.

Pod wpływem czynników społeczno-ekonomicznych i idei wychowawczych na przełomie XVIII i XIX wieku pojawiły się w Europie koncepcje teoretyczno-metodyczne i programy wychowania fizycznego. Propagowane przez instytucje i organizacje zajmujące się wychowaniem fizycznym społeczeństw

¹¹ J. Śniadecki (1840), *O fizycznym wychowaniu dzieci*, Wrocław: 7.

¹² Tamże: 7-8.

zostały nazwane *systemem wychowania fizycznego*. Obejmowały one cele, zadania, metody i środki realizacji wychowania fizycznego w praktyce. Szczególną rolę w upowszechnianiu wychowania fizycznego w Europie odegrał system J.F. G. Muthsa (1795-1839). System opierał się na obowiązkowych w edukacji systematycznych ćwiczeniach fizycznych. Ukształtował pogląd, że gimnastyka służy pielęgnacji ciała i ducha. System funkcjonował w nurcie liberalizmu, tworzyły go gry i zabawy, które miały zdobywać serca dzieci, otwierać je dla naturalnej, nieuprzedzonej przyjaźni i szczerości. Guts Muths traktował gimnastykę jako sposób rozwijania intelektu i charakteru przez zmysły. Traktował edukację holistycznie, łączył ją z kulturą narodową, w tym kulturą ciała. Takie pojmowanie ćwiczeń można uznać za przejaw komunitaryzmu. Ten jednak pojawił się później, bo w latach 80. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Równoległe z systemem Guts Muthsa rozwijał się system P.H. Linga (1776-1839). Wypracował on system ćwiczeń i gimnastyki. Dowiódł, iż codzienne ćwiczenia fizyczne odbudowują kondycję zdrowotną. Stworzył naukowe podstawy promocji zdrowia za pomocą ćwiczeń. Opracowany przez niego system ćwiczeń biernych i czynnych znany jest jako szwedzka gimnastyka lecznicza, a także jako szwedzki ruch leczniczy. Ćwiczenia gimnastyczne inspirował wiedzą o budowie ciała ludzkiego, funkcjonowaniu grup mięśniowych, natężeniem wysiłku. System zbliżał uczniów do życia i wymagań szkoły.

Ważne funkcje wniósł do wychowania angielski system gier i sportów T. Arnolda (1795-1842). Zespołowy charakter gier i zabaw sprzyjał rozwijaniu umiejętności współzycia, rozbudzał współzawodnictwo. Jednocześnie inspirował do systematycznej, wytrwałej pracy nad sobą.

Z uznanych systemów wychowania fizycznego czerpali wiedzę polscy myśliciele, doskonalili je, a także tworzyli własne. W połowie XIX wieku pojawiło się wokół wychowania fizycznego pojęcie gimnastyka racjonalna – jako sztuka harmonijnego kształcenia ciała. Pojęcie to obejmowało różne formy aktywności fizycznej, a także ćwiczenia usprawniające, sport, gry ruchowe i rekreację, które służyły zaspokojeniu obiektywnej potrzeby warunkującej zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka. Gimnastykę racjonalną upowszechniał przez publikacje i praktyczne działania lekarz i nauczyciel E. Madeyski (1832-1906). Naukowo uzasadniał relacje między systematycznym uprawianiem ćwiczeń fizycznych i zdrowiem człowieka. Choć była to próba naukowa dość nieudolna, to jednak wpisała się w rozwój nauki jako źródło inspiracji do dalszych poszukiwań związków ćwiczeń fizycznych ze zdrowiem człowieka i funkcjami jego organizmu. Profesor UJ J.L. Bierkowski (1801-1860) inspirował ruch gimnastyczny jako fazę wyjściową rozwoju kultury fizycznej, ale przede wszystkim na gruncie praktycznym. Najważniejszą zasadą przez niego wylansowaną był ścisły związek gimnastyki ze zdrowiem fizycznym i psychicznym.

Konsekwentnym propagatorem ćwiczeń fizycznych był lekarz, prof. UJ H. Jordan (1843-1907). Zwolennik zabaw i gier ruchowych wśród dzieci i młodzieży. Wprowadził do wychowania zabawę jako środek harmonizujący zdrowe ciało ze świeżością umysłu. Dał początek kształceniu kadr w zakresie wychowania fizycznego. Teoria Jordana stała się źródłem budowania i umacniania w Polsce modernizmu. Nurtu kultury rozwijającego się w Europie w latach 1880-1950. Modernizm aktywizował działania społeczne i kulturowe, zwłaszcza podejmowane w skali masowej. Służyły one upowszechnianiu edukacji i popularyzacji kultury. Moderniści uzasadniali filozoficzne podstawy nieuchronności praw natury we współzyciu człowieka z przyrodą, wiązali naturalizm z pozytywizmem.

W trosce o wychowanie fizyczne budowano parki do zabaw i gier ruchowych. Równolegle upowszechniano przez publikacje wartości gier, zabaw i ćwiczeń fizycznych, w tym gimnastyki na świeżym powietrzu¹³. Ta koncepcja wychowania fizycznego łączyła zdecydowanie komunitaryzm z liberalizmem. Uwzględniała prawa natury, prawa wyboru przez jednostkę miejsca w społeczności narodowej i kulturowej.

Szerokie spojrzenie społeczne na wychowanie fizyczne prezentował S. Karpowicz (1864-1921). Wypracował – wskazuje Zuchora – koncepcję szkoły społecznego wychowania, zbudowanej na teorii zabawy, której istotę – w odróżnieniu od pracy – stanowi nieskrępowana swoboda ruchów, przyjemny nastrój¹⁴. Właśnie teoria zabawy i równocześnie uzasadniona funkcja gier ruchowych stanowiły bodajże w najwyższym stopniu liberalizację procesu wychowania fizycznego.

Na uwagę zasługują również poglądy pedagogiczne B. Trentowskiego (1808-1869). Opracował on wielki system narodowy, który miał odbudować naród polski nękany od 1772 r. przez trzech zaborców. W wielkim dziele nazywanym w skrócie „Chowanna”¹⁵ przedstawił system kształcenia (oświatę), wychowanie, organizację szkoły. Pisał, że „Oświata wreszcie jest wychowaniem i nauką w różnojedni a tym samym rzeczywistością obojga. Ono nie ma szczególnie ciała, jak wychowanie, ani szczególnie duszy, jak nauka na względzie, lecz ciało i duszę w transcendentalnej przeciwieństwie

¹³ E. Wolter (2009), *Wychowanie do kultury fizycznej w okresie modernizmu*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym*, Warszawa: 365-371.

¹⁴ K. Zuchora (1980) *Wychowanie w kulturze fizycznej*, Warszawa: 49.

¹⁵ B. Trentowski (1842), *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki, oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży*, Poznań. Przedruk: S. Wołoszyn (1965), *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, Warszawa: 456-457.

tożsamości, czyli jaźń jest jej przedmiotem. Jej celem: kształcenie samodzielności, wolności, całej boskości czyli właściwej osobistości wychowawca”. Filarom owego systemu uczynił zabiegi pedagogiczne obejmujące ciało, zdrowie, higienę i psychikę. Swoistą wszechstronność w wychowaniu zapewniać miały ćwiczenia fizyczne. Zalecał zachowanie umiaru w nauce uczniów i wysiłku fizycznym.

Wielkim propagatorem kształcenia i wychowania przez ruch był E. Estkowski (1820-1856). Podawał, że ćwiczenia fizyczne nie tylko wzmacniają ciało, ale sprzyjają też nauce szkolnej. Radził „tak prywatnym jak i publicznym nauczycielom wyprowadzanie dzieci w dogodnej porze przynajmniej raz w tygodniu na przechadzkę. Przechadzki takie nawet ze względu na zdrowie, wzrost, rozwijanie się i giętkie a przystojne kształcenie ciała nieodzownie są konieczne”¹⁶.

Usystematyzowany kształt nadał wychowaniu fizycznemu E.W. Piasecki (1872-1947), lekarz. Wykonał analizę wpływu ćwiczeń fizycznych na organizm i psychikę. Jej treści przedstawił w pracy pt. *Zasady wychowania fizycznego*. Wykorzystując wiedzę nauk podstawowych omówił wpływ ćwiczeń cielesnych na funkcje narządu krążenia krwi, na oddech i przemianę materii oraz na umysł i charakter młodzieży. Źródłem doświadczeń dla polskiego wychowania fizycznego była krystalizująca się w końcu XIX wieku w Europie Zachodniej jako gałąź nauki pogranicza – teoria wychowania fizycznego. Rozmieszczona była na styku nauk przyrodniczych i społecznych.

Polska myśl teoretyczna i metodyczna była popularyzowana i upowszechniana w licznych rozprawach i artykułach zarówno w formie książkowej, jak też na łamach czasopism, głównie lekarskich i pedagogicznych. Szczególną rolę w tym zakresie odegrał W.R. Kozłowski (1866-1915). Ten pedagog i popularyzator wychowania fizycznego, instruktor w Ogrodach Gier i Zabaw Ruchowych im. Raua, przypisywał wielką rolę grom i zabawom ruchowym w usprawnianiu młodzieży. Założył czasopismo „Ruch” (1906), był jego naczelnym redaktorem. „Głosił on potrzebę zaangażowania psychicznego uczestników ćwiczeń fizycznych, zwalczał «schematyzm», który może uczynić gimnastykę «nudną»”¹⁷ Z tego powodu propagował ćwiczenia w zastępach, zbiorowe, tu bowiem istnieje możliwość porównywania się z innymi współćwiczącymi, łatwiej dostrzega się błędy, łatwiej też jest je korygować.

Studia teoretyczne nad wychowaniem fizycznym osiągnęły apogeum w XX-leciu międzywojennym. Na tamten okres przypadły najważniejsze wydarzenia w rozwoju nauk o wychowaniu fizycznym. Na kilku uniwersytetach

¹⁶ Tamże: 419.

¹⁷ J. Gaj, K. Hądzelek (1997), *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań: 62.

polskich zostały zorganizowane odpowiednie kierunki kształcenia oraz badania naukowe. W Warszawie powstał w 1929 roku poważny ośrodek badań i kształcenia – Centralny Instytut Wychowania Fizycznego. Czołowym przedstawicielem nauk o wychowaniu fizycznym był W. Osmolski (1883-1935). Położył on – podkreśla Zuchora – „duże zasługi w zakresie ustaleń pojęciowych. Starał się wyjaśnić znaczenie terminów: wychowanie cielesne, wychowanie fizyczne, fizjoedukacja, sport, zabawa, sprawność ruchowa, sprawność fizyczna”¹⁸. Uznawał wychowanie fizyczne i sport za istotny czynnik życia społeczno-narodowego. Był rzecznikiem rozsądnego kompromisu między nurtem gimnastyki racjonalnej a nurtem sportowym w wychowaniu fizycznym.

Doskonale zorientowany we współczesnych mu europejskich nurtach i trendach w gimnastyce szkolnej był W. Sikorski (1876-1939). Organizator praktycznego kształcenia studentów wychowania fizycznego w Uniwersytecie Poznańskim. Szukał oryginalnych rozwiązań dostosowanych do polskich potrzeb, był niechętny do zwykłego odtwarzania, powielania tego, co przekazują wychowawcy innych narodów.

Po zakończeniu II wojny światowej, w ramach nowej organizacji państwa zrodziły się także nowe okoliczności do rozwoju wychowania fizycznego i kultury fizycznej. Objęła ona szerokie masy robotników, młodzież wiejską, środowiska wojskowe itd. Zwiększyło się także zapotrzebowanie na wychowanie fizyczne w szkołach wszystkich poziomów edukacji, poszerzył się także zakres działań w obrębie medycyny rehabilitacyjnej.

Konstatacje

Obraz obecnego wychowania fizycznego tworzą warunki naturalne, cywilizacyjne i kulturowe oraz główne tendencje rozwojowe systemu oświatowego. Wychowanie fizyczne stało się nie tylko przedmiotem kształcenia, lecz nade wszystko procesem społecznym, podlega prawom biologicznym i warunkom społecznym. W takim ujęciu jest bliskie liberalizmowi. Za fakt podstawowy uznaje istnienie praw naturalnych i niezależności jednostki. Alternatywny wobec liberalizmu jest komunitaryzm. Ekspozuje istotę, ważność wartości wspólnych. Jednostka stanowi indywiduum społeczne, ale zawsze otoczona wspólnotą. Bowiem to jednostki tworzą wspólnotę, bo są sobie potrzebne. Doskonale to widać w wychowaniu fizycznym, np. podczas współzawodnictwa. Człowiek cywilizacji XXI wieku wyrasta ponad naturę, ale warunki biologiczne nie przesądzają o efektach jego rozwoju, otwierają zaś nieograniczone wręcz perspektywy wychowawcze. Wiedza biologiczna przypomina

¹⁸ K. Zuchora (1974), *Wychowanie fizyczne naszych dni*, Warszawa: 108.

o naturze człowieka, lecz sama biologia nie może decydować o wychowaniu fizycznym. Musimy w nim zachować odpowiednie proporcje między naturą – wychowaniem – własną aktywnością wychowanka. Właśnie ta aktywność, czyli praca nad sobą urasta dziś do zadania kluczowego w wychowaniu fizycznym. Jego istotą powinny być działania najgłębiej wpisane w osobowość wychowanka. Taka internalizacja jest konieczna dla pełnego, wielostronnego rozwoju wychowanka. Wówczas wychowanie fizyczne spełnia cele długofalowe, rozwojowe. A ponieważ „praca nad sobą” rozciąga się na całe życie, zatem i wychowanie fizyczne powinno być permanentne. Celem powinno być kształtowanie postaw uczniów wobec aktywności fizycznej, zrozumienie zdrowotnej i społecznej roli ćwiczeń fizycznych, a w konsekwencji umiejętność odpowiedniego dozowania aktywności fizycznej w pracy i kulturze czasu wolnego¹⁹. Wychowanie fizyczne powinno być nie tylko obowiązkiem, ale też powszechnym obyczajem. Wychowanie fizyczne XXI wieku potrzebuje autorytetu, uznania przez równorzędne podmioty procesu dydaktyczno-wychowawczego: uczniów, rodziców, nauczycieli. W ten sposób liberalizm nie eliminuje autorytetów, a jednocześnie wyklucza naciski. Prowadzi do zmiany relacji wychowawca-wychowanek z dominacji wychowawcy na podmiotowość wychowanka. Wychowanie fizyczne wpisuje się w codzienność szkolnej kultury, „...kultury pełnej dramatycznej antynomii, zgodnie z tym, czym kultura jest i czym powinna być kultura narodowa w salach szkolnych, jeśli nie ma się sprzeniewierzać duchowi swoich wielkich arcydzieł i tradycji”²⁰. Mamy bogaty dorobek naukowy w zakresie wychowania fizycznego, mamy też rozległe doświadczenia pedagogiczne. Dziś trzeba tylko je należycie wykorzystać. Dostosować wychowanie fizyczne do potrzeb uczniów i cywilizacyjnych wymogów współczesności. Dziś musimy się uczyć jak skutecznie podnosić rangę szkolnego wychowania fizycznego. Zwiększać atrakcyjność zajęć, aby przyciągać do nich dzieci i młodzież. Stawać odważnie do konkursu z tymi zajęciami, które ograniczają aktywność fizyczną, a w konsekwencji zagrażają zdrowiu młodego pokolenia.

Istotą edukacji fizycznej jest ruch w relacji z życiem społecznym, światem kultury i działalnością wychowawczą. Wszak liberalizm opiera się na niezależności jednostki, ale wolne decyzje przez nią podjęte realizują się we wspólnocie. W ten sposób – zwraca uwagę M. Turowski²¹ – jednostka realizuje

¹⁹ J. Nowocien (2014), *Szkolne wychowanie fizyczne w dobie reform edukacyjnych*, Warszawa.

²⁰ L. Witkowski (2011), *Historia autorytetu wobec kultury i edukacji*, Kraków: 679.

²¹ M. Turowski (2011), *Liberalizm po komunitaryzmie? Filozoficzne koncepcje jednostki, wspólnoty i państwa jako krytyki społecznej i politycznej*, Toruń.

postulat członkostwa w kulturze i odpowiedzialności za wspólnotę. Z powyższego wynikałoby, iż edukacji fizycznej jest bliżej do komunitaryzmu niż liberalizmu. Jednak teza ta niekoniecznie jest słuszna. Wiele zależy bowiem od traktowania istoty komunitaryzmu. Jest on przez niektórych badaczy uznawany za nurt alternatywny wobec liberalizmu, a inni traktują go wręcz jako nurt liberalizmu. Komunitaryzm podkreśla wagę i wartość wspólnot w życiu społecznym człowieka²². Jednostka nie stanowi więc abstrakcyjnego indywiduum, ale funkcjonuje w rodzinie, grupach rówieśniczych, zespołach i drużynach itp. W opracowaniu niniejszym obydwie terminy potraktowano jako bliskoznaczne w zależności od sytuacji i potrzeb edukacyjnych. W istocie rzeczy w edukacji fizycznej komunitaryzm nie stanowi zarzewia konfliktu wobec liberalizmu.

²² J. Rawls (1994), *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa.